

УДК 371.133:371.134

Володимир Староста,
Альона Говдош

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Проаналізовано ставлення майбутніх учителів початкової школи до педагогічної практики. Показано, що більшість опитаних студентів (3–5 курс) відчують психологічну комфортність під час проходження педагогічної практики, задоволені власним результатом професійної підготовки за наслідками практики. Встановлено, що професійна мотивація студентів посилюється на старших курсах (самооцінка студентів сформованості професійних якостей; кількість студентів з оптимальним мотиваційним комплексом; розподіл студентів за рівнями мотивації навчання).

Ключові слова: мотивація, мотивація навчання, професійна мотивація, педагогічна практика, підготовка майбутніх учителів.

Проанализировано отношение будущих учителей начальной школы к педагогической практике. Показано, что большинство опрошенных студентов (3–5 курс) испытывают психологическую комфортность во время прохождения педагогической практики, удовлетворены собственным результатом профессиональной подготовки вследствие практики. Установлено, что профессиональная мотивация студентов усиливается на старших курсах (самооценка студентов сформированности профессиональных качеств, количество студентов с оптимальным мотивационным комплексом, распределение студентов по уровням мотивации обучения).

Ключевые слова: мотивация, мотивация обучения, профессиональная мотивация, педагогическая практика, подготовка будущих учителей.

Article is devoted research attitude primary school teachers to pedagogical practice as an effective means of formation of professional motivation. The authors analyzed scientific literature on the problems of professional motivation, used pedagogical observation, questionnaire method. The thesis presents that the majority of the students (3-5 course) surveyed are experiencing psychological comfort during the passage of student teaching, satisfied with the result of his own training as a result of the practice. It was found that the professional motivation of students is enhanced over the years of study (self-formation of students professional skills, the number of students with the best motivational complex layering of students learning motivation). Students experiencing the greatest difficulties during the testing and evaluation of educational achievements of pupils.

Key words: *motivation, motivation learning, professional motivation, pedagogical practice, training of future teachers.*

Педагогічний досвід майбутній учитель може набути у процесі аудиторного навчання тільки частково. Тому виникає проблема наближення навчальної діяльності до професійної, що досягається проведенням відповідних педагогічних практик студентів. Саме ж удосконалення навчально-виховного процесу під час практики зумовлене, насамперед, мотиваційним компонентом учіння, що є одним з важливих завдань сучасної психолого-педагогічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми показує, що різні аспекти підготовки майбутніх учителів досліджували численні вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: сутність, структура та мотивація навчально-пізнавальної діяльності (Дж. Аткинсон, Ю. Бабанський, Л. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, С. Максименко, С. Рубінштейн, О. Савченко, Х. Хекхаузен та ін.); удосконалення технологій навчання майбутнього вчителя (В. Андрущенко, С. Гончаренко, А. Бойко, В. Бондар, В. Буряк, Н. Буринська, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Мороз, Н. Ничкало, В. Онищук та ін.); професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи (Ш. Амонашвілі, Н. Бібік, О. Комар, С. Мартиненко, О. Савченко, В. Сухомлинський, Л. Хомич та ін.); педагогічна практика як ефективний засіб підготовки майбутнього вчителя (Л. Булатова, Л. Кацова, Н. Кичук, Н. Кузьміна, В. Максимов, О. Щербаков та ін.).

У дисертаційному дослідженні Л. Кацової [5] розроблено технології організації педагогічної практики з метою формування у майбутніх учителів професійного інтересу, з'ясовано їх вплив на його окремі структурні компоненти (мотиваційний, інтелектуальний, емоційний, вольовий). Показано, що мотиваційний компонент професійного інтересу може бути реалізований шляхом чіткої постановки перед студентами конкретних завдань оволодіння уміннями діагностики і створення для цього сприятливих педагогічних і психологічних умов (ситуації успіху, цікавості, проблемності, творчого пошуку).

Для навчально-пізнавальної діяльності студентів особливо важливими є наступні типи мотивації (Т. Туркот [8]): мотивація успіху, мотивація страху невдачі та професійна мотивація. У практиці вищої школи важливого значення для забезпечення результативності навчально-пізнавальної діяльності студентів набуває формування професійної мотивації як позитивного відношення до майбутньої професії.

Мета статті – дослідити ставлення майбутніх учителів початкових класів до педагогічної практики як ефективного засобу формування професійної мотивації.

Для реалізації поставленої мети використано такі методи дослідження: вивчення та аналіз наукової літератури з проблем професійної мотивації,

педагогічне спостереження, методи опитування, аналіз та узагальнення.

С. Гончаренко [2, с. 217] визначає мотивацію як «систему мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки». Стосовно навчального процесу, згідно Г. Щукіної [9, с. 30], мотивація учіння – це внутрішні спонукання, які зв'язані зі ставленням школярів до діяльності і до її співучасників. Таким чином, діяльність, з одного боку, зумовлює мотивацію до неї (чи навпаки), з другого, – є її наслідком.

Професійна мотивація як властивість особистості є системою цілей, потреб, що спонукають студента до активного засвоєння знань, оволодіння вміннями і навичками, свідомого ставлення до професії [7].

Дослідження показує, що студенти – майбутні учителі початкових класів завдяки педагогічній практиці як активній формі навчання у процесі їх підготовки виявляють наявність (а нерідко і відсутність) інтересу до обраної професії. Отже, важливо створити умови для досягнення студентами успіху і задоволеності від процесу та результатів педагогічної діяльності під час перебігу педагогічної практики і, як наслідок, активізації їх подальшого всебічного особистісного розвитку.

Автори праці [3] вказують, що професійну мотивацію можна звести до трьох основних комплексів: інтерес, обов'язок, самооцінка професійної придатності.

Професійна мотивація і готовність до педагогічної діяльності взаємозумовлені. Наявність мотивів професійної діяльності можна розглядати як один із критеріїв готовності до педагогічної діяльності майбутніх педагогів. Суттєвий вплив на формування професійної мотивації студентів має адекватна самооцінка власної готовності до педагогічної діяльності. Звідси випливає роль особистісної рефлексії для мобілізації власних інтелектуальних ресурсів у формуванні мотивації успіху, професійної мотивації під час педагогічної діяльності.

Повністю погоджуємось з авторами [3, с. 21], що третій та четвертий курси є періодом активного формування професійної мотивації, адже саме на цьому етапі навчання починається поглиблене вивчення професійно зорієнтованих дисциплін та відбувається знайомство з практикою. Відповідно для дослідження професійної мотивації нами обрано студентів 3–5 років навчання (педагогічний факультет Мукачівського державного університету, спеціальність «Початкова освіта»). Проведено анонімне анкетування 150 студентів щодо їх ставлення до педагогічної практики (Табл. 1; опитувальник розроблено авторами з використанням окремих питань анкети Р. Куліш [6]), а також використано наступні опитувальники: мотивація професійної діяльності (Табл. 2; методика К. Замфір у модифікації А. Реана [1, с. 267–269]); мотивація професійного навчання студентів (Табл. 3; методика В. Каташева [4]).

Питання анкети наступні:

1) Чи відчуваєте Ви психологічну комфортність під час проходження

педагогічної практики?

2) Чи задовольняє Вас власний результат професійної підготовки за наслідками проходження педагогічної практики?

3–13) Оцініть рівень власної професійної підготовки за наслідками педагогічної практики щодо: 3) застосування методів навчання; 4) вміння працювати зі шкільною документацією; 5) підготовки до уроку; 6) вміння реалізувати всі етапи уроку; 7) формулювання цілей уроку; 8) організації урочної діяльності учнів; 9) організації позаурочної та позашкільної діяльності учнів; 10) перевірки навчальних досягнень учнів; 11) оцінювання навчальних досягнень учнів; 12) діагностики проблем учнів; 13) вирішення виховних проблем.

14) Оцініть рівень Вашого *прагнення бути вчителем (інтересу до педагогічної діяльності)* за наслідками педагогічної практики.

15–17) Оцініть рівень допомоги Вам під час проходження педагогічної практики зі сторони: 15) вчителя школи; 16) керівників практики від ВНЗ; 17) колег-практикантів.

Варіанти відповідей на питання були наступні: 1 та 2 (А – однозначно так; Б – переважно так; В – по-різному; Г – переважно ні; Д – категорично ні); 3–17 (А – високий; Б – достатній; В – середній; Г – початковий; Д – нульовий рівень).

Результати анкетування (у %) нами згруповані, а саме: об'єднано відповіді студентів пунктів А і Б, а також Г+Д відповідно (табл. 1); щодо змісту, то їх можна згрупувати в два блоки, які характеризують окремі аспекти формування професійної мотивації.

Таблиця 1

Ставлення студентів до педагогічної практики

№ питання	А+Б, у %			В, у %			Г+Д, у %		
	3р	4р	5р	3р	4р	5р	3р	4р	5р
1.	75,8	73,6	80,7	24,2	24,6	19,4	0	1,8	0
2.	62,9	75,4	74,2	35,5	21,1	22,6	1,6	3,6	3,2
3.	56,5	73,6	80,6	19,4	22,8	9,7	24,2	3,5	9,7
4.	51,6	82,5	77,4	32,3	14	16,1	16,1	3,5	6,4
5.	67,7	77,2	87,1	21,0	15,8	9,7	11,3	7	3,2
6.	62,9	79,0	83,9	25,8	17,5	16,1	11,3	3,5	0
7.	67,8	78,9	80,7	21,0	12,3	16,1	11,3	8,8	3,2
8.	61,3	75,4	74,2	27,4	19,3	22,6	11,3	5,3	3,2
9.	62,9	77,2	77,5	19,4	22,8	12,9	17,7	0	9,7
10.	64,5	63,1	67,8	19,4	24,6	32,3	16,1	12,3	0
11.	50,0	56,2	74,2	38,7	35,1	16,1	11,3	8,8	9,7
12.	62,9	82,5	83,9	27,4	10,5	12,9	9,7	7	3,2

13.	58,1	77,2	80,6	32,3	15,8	12,9	9,7	7,1	6,5
14.	50,0	84,2	67,7	24,2	12,3	22,6	25,8	3,5	9,7
15.	74,2	66,7	67,7	16,1	24,6	19,4	9,7	8,8	12,9
16.	59,6	79,0	58,1	27,4	14	25,8	12,9	7	16,1
17.	66,2	59,7	51,6	16,1	17,5	38,7	17,7	22,8	9,7

Позначення: 3р., 4р., 5р. – студенти третього, четвертого та п'ятого року навчання відповідно.

Ставлення студентів до педагогічної практики та ставлення до них (питання 1, 2, 14–17). Встановлено (в дужках вказано рік навчання), що:

- більшість опитаних студентів відчують психологічну комфортність під час проходження педагогічної практики (питання 1): 75,8 % (3), 73,6 % (4), 80,7 % (5), а також задоволені власним результатом професійної підготовки за наслідками практики (питання 2): 62,9 % (3), 75,4 % (4); 74,2 % (5). Проте частина студентів (майже п'ята частина) дають відповідь «по-різному», що свідчить про певні проблеми;

- високий та достатній рівень допомоги під час проходження педагогічної практики відзначають студенти зі сторони – вчителя школи (питання 15) – 74,2 % (3), 66,7 % (4); 67,7 % (5); керівників практики від ВНЗ (питання 16) – 59,6 % (3), 79,0 % (4); 58,1 % (5); колег-практикантів – 66,2 % (3), 59,7 % (4); 51,6 % (5). Деякі студенти вказують на незначну допомогу керівників практики (початковий рівень);

- високий та достатній рівень прагнення бути вчителем (інтерес до педагогічної діяльності) за наслідками педагогічної практики (питання 14) висловлюють студенти наступним чином, – 50,0% (3), 84,2% (4); 67,7% (5). Отже, професійна мотивація на старших курсах посилюється.

Самооцінка власної готовності до педагогічної діяльності за наслідками педагогічної практики (питання 3–13):

- за всіма напрямками підготовки (питання 3–13) більшість опитаних студентів відзначають сформованість у себе відповідних умінь на високому та достатньому рівні. Кількість таких студентів зростає на старших курсах (4–5) порівняно зі студентами третього року навчання;

- найбільші утруднення відчують студенти усіх років навчання під час перевірки (питання 10) та оцінювання (питання 11) навчальних досягнень молодших школярів.

Таблиця 2

Мотиваційні комплекси студентів (у %)

Рік	ВМ	ЗПМ	ЗНМ	ВМ=ЗПМ	ЗПМ=ЗНМ	ВМ=ЗПМ=ЗНМ	ВМ=ЗНМ
3	33,9	24,2	25,8	8,1	4,8	3,2	0,0
4	54,4	8,8	19,3	3,5	7,0	0,0	7,0
5	35,5	29,0	22,6	0,0	3,2	9,7	0,0

Позначення: ВМ – внутрішня мотивація; ЗПМ – зовнішня позитивна мотивація; ЗНМ – зовнішня негативна мотивація.

У табл. 2 і 3 представлено результати анкетування студентів щодо їх мотивації професійного навчання. Згідно [1], $BM > ЗПМ > ЗНМ$ і $BM = ЗПМ > ЗНМ$ – оптимальний мотиваційний комплекс; $ЗНМ > ЗПМ > BM$ – найгірший мотиваційний комплекс. У нашому випадку маємо наступні мотиваційні комплекси (середні значення за п'ятибальною шкалою опитувальника), які покращуються на старших курсах:

3 рік – $BM (3,4) = ЗПМ (3,4) > ЗНМ (3,2)$;

4 рік – $BM (4,4) > ЗПМ (4,1) > ЗНМ (3,6)$;

5 рік – $BM (3,8) > ЗПМ (3,6) = ЗНМ (3,6)$.

Таблиця 3

Рівні мотивації професійного навчання студентів (у %)

Рік	Низький	Середній	Нормальний	Високий
3	19,4	27,3	21,0	32,3
4	19,2	21,1	38,6	21,1
5	12,9	12,9	41,9	32,3

Табл. 3 містить розподіл студентів за рівнями мотивації професійного навчання. Ці дані узгоджуються з результатами попередніх анкетувань (Табл. 1, Табл. 2), а саме, що професійна мотивація студентів посилюється з роками навчання, проте сама динаміка є досить складною.

Таким чином, аналіз ставлення майбутніх учителів початкової школи до педагогічної практики показує, що більшість опитаних студентів відчують психологічну комфортність під час проходження педагогічної практики, задоволені власним результатом професійної підготовки за наслідками практики. Професійна мотивація студентів посилюється на старших курсах (самооцінка студентів сформованості професійних якостей, кількість студентів з оптимальним мотиваційним комплексом; розподіл студентів за рівнями мотивації навчання), проте сама динаміка є досить складною. Можливий напрям подальшого дослідження даної проблеми – комплексний аналіз чинників, які впливають на формування професійної мотивації майбутніх учителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бордовская Н. В. Педагогика. Учебник для вузов / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб : Питер, – 2000. – 304 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
3. Єрохін С. А. Концепція професійної мотивації студентів як фактору конкурентності на ринку праці / С. А. Єрохін, Ю. В. Нікітін, І. В. Нікітіна // Юридична наука. – 2011. – № 1. – С. 20–27.
4. Каташев В. Г. Педагогика высшей школы: Учеб. пособие / В. Г. Каташев, Л. И. Соломко, Г. У. Матушанский, О. В. Захарова,

- Л. И. Тарарина [Под общ. ред. В. Г. Каташева]. – Изд. 2-е.– Казань : Изд-во Казан. гос. техн. ун-та, 2005. – 395 с.
5. Кацова Л. І. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. І. Кацова. – Х., 2005. – 19 с.
  6. Куліш Р. В. Інтерактивні підходи до організації педагогічної практики студентів у вищих навчальних закладах / Р. В. Куліш // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – Черкаси : Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2009. – Вип. 164. – С. 38–43.
  7. Пінська О. Професійна мотивація як засіб підвищення ефективності навчальної діяльності студентів / О. Пінська // Проблеми трудової і професійної підготовки. – 2009. – Вип. 14. – С. 111–115.
  8. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посібник / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
  9. Щукина Г. И. Роль деятельности в учебном процессе: Кн. для учителя / Г. И. Щукина. – М. : Просвещение, 1986. – 144 с.